

Tárczyné Mányi Sarolta

Debreczeni Képes Kalendárium A kéziratban maradt 1949-es kötet

Debrecen előkelő helyet foglal el a magyar nyelvű kalendáriumok történetében: az idők folyamán sok értékes naptárt adtak ki városunkban. Az első, még kezdetleges kiállítású, zsebben hordható, kis alakú kiadvány a városi nyomdában 1592-ben jelent meg a következő címen: „*Cizio magyar nyelven rend szerint napoknak megszahlalasarol igazán rendeltetett. Adatott ez melle ez vilag teremtéstől foguan valo rövid cronika. Debrecenben 1592 [Csáktornyai].*”¹ Az utolsó, természetesen már modern formátumú kötet az 1994-ben megjelent *Csokonai Kalendárium* volt. A közben eltelt 400 év alatt állandóan változott, emelkedett a kalendáriumok szellemi színvonala és nagy változáson ment keresztül a nyomdászat is.

Művelődéstörténetünk tanulmányozásához a kalendárium műfaja egyik igen fontos írott forrásunk. Bár a közölt írások többnyire egyáltalán nem álltak irodalmi színvonalon (lásd szerelmes elbeszélések, amelyek grófkőről, lovagokról, a szépséges Malvina grófnőről szóltak, nem beszélve a betyártörténetekről, rablókalandokról, hátborzongató gyilkosságokról), sőt megbízhatóságukhoz is kétség fért (pl. minden tevékenységre, utazásra, vállalkozásra, fürdésre, gyógyításra, érvágásra, de még a borotválkozásra is a csillagok megfelelő állásának figyelembe vételét ajánlották), ám a megelőző századok kalendáriumai mégis széleskörű érdeklődésre tarthattak számot és mindig fontos szerepet játszottak az egyszerű magyar emberek életében.

A kalendáriumok óriási példányszámban jelentek meg Magyarországon: egy-egy kiadó rendszeresen tízezres nagyságrendű közönséggel számolhatott. A 19. század elejére már „kalendáriumolvasó nemzet” lettünk. Erről így ír a Hazai és Külföldi Tudósítások: „*Nevezetes tünemény a magyar literatúrában, hogy szörnyű nagy számú kalendáriumok jelennek meg, és szerencsésen el is kelnek. Rövid szóval Magyarországból elkel több 150.000 kalendáriumnál esztendőnként, mégis mindenestül a két magyar újságból – a Magyar Kurirból és a Hazai és Külföldi Tudósításokból – meg nem veszen 2000 exemplárt; más fontos könyvekből pedig alig veszen meg 500-at*”²

¹ RMK I. 251.

² Idézi Trócsányi Zoltán: *A XVIII. század magyar könyveinek olvasóközönsége és példányszáma* = MKSz. 1941. 33-34.

A régi világban a nép életét az év elejétől az év végéig az egyházi ünnepek szabályozták. A kalendáriumokból, csíziókból lehetett számon tartani ezeket az eseményeket. A kalendáriumok népszerűségét ezen felül gazdag, sokrétű tartalmuk is biztosította: gazdasági és gyógykezelési tanácsok, praktikus tudnivalók: vásárjegyzékek, postajáratok, címtárak. A rendkívüli események leírásai mindig készségesen alkalmazkodtak a vásárló-olvasó közönség igényeihez, hiszen színessé kellett tenni a kalendáriumot a vásárlói kedv megtartása miatt.

Ezeknek a naptáraknak a jelentősége azonban túlmutat a gyakorlati tanácsadás szerepén. A kalendáriumoknak ugyanis nagy jelentőségük volt a népi-nemzeti tudat, az anyanyelv ápolása szempontjából is. A kisenemességnek, az olvasni tudó városi polgárságnak és a jobbágyoknak hosszú időn keresztül kizárólagos magyar nyelvű olvasmánya a kalendárium volt a Biblia, a Zsoltáros könyv és a vallásos irodalom (ünnepi prédikációk) mellett. Ezek az olvasmányok és a vásári ponyváról beszerzett „irodalmi alkotások” jelentették az ismeretszerzés magyar nyelvű lehetőségét.

Az utókor szempontjából a naptárak legértékesebb részei a kéziratos bejegyzések. Kötésnél ugyanis minden hónap mellé üres lapot helyeztek el, amelyre a tulajdonos élete fontosnak ítélt dolgait feljegyezhetette.

A nagy számban ránk maradt bejegyzések elsősorban családi anyagi, gazdasági, utazási és időjárési adatokat tartalmaznak, de sok kultúrtörténeti érdekesség is található bennük. Különös becsük van a mindennapi életvitelre vonatkozó feljegyzéseknek.

Összegezve tehát kalendáriumaink ellátták az olvasót bizonyos – nagyon is vitatható – történelemszemlélettel, meglehetősen tudománytalan „orvostudománnyal”, a jövőre kétéves realitású ismertetésével, megszívlelendő jó tanácsok sokaságával. Mindent figyelembe véve ezek az évkönyvek érdemeik mellett évszázadokon keresztül a babonák terjesztői is voltak. A kalendaristák jobbítási szándékai nyomán – különösen a 19. század második felétől – egyre gyakrabban találkozhatunk a kiadvány oldalain jó írásokkal, valóban okos tanácsokkal, babonás csillagjósolások helyett tudományos-ismeretterjesztő cikkekkel, színvonalas irodalmi művekkel, tehetséges írók, költők munkáival; tudósok, híres emberek életének bemutatásával, intézmények történetének ismertetésével (lásd pl. a Fazekas Mihály által 1819–1828-ig szerkesztett *Debreczeni Magyar Kalendárium*-ot). Tény, hogy az egykori naptárakban, kalendáriumokban számtalan becses korfestő, ismeretközlő, napjainkban is felhasználható értékes tanulmány rejtőzik.

A Debrecenben megjelent kalendáriumok a maguk idejében országos hírnévnek örvendtek. Népmvelő hatásában kiváló példa erre éppen a *Debreczeni Képes Kalendárium*, mely a legnagyobb hajdúsági városban napvilágot látott kalendáriumszerű kiadványok vonulatában kétségkívül mind tartalmi, mind

formai szempontból a csúcsot jelentette.

A debreceni városi nyomda négy évtizedes szünet után 1901-ben a *Debreczeni Képes Kalendárium* (a továbbiakban DKK) megjelentetésével újította fel több évszázados kalendáriumkiadási hagyományait.³

„Mint e nemes város ősi nyomdájának hivatalomnál fogva főfelügyelője, készséggel fogadtam a tekintetes tanácsnak azt a megtisztelő megbízását, hogy a „Debreczeni Képes Kalendárium” cím alatt az 1901. évben először megjelenő közhasznú, ösmeretterjesztő és különösen Debreczen szabad királyi város és Hajdú megye teljes címtárát magában foglaló naptár szerkesztését – legalább az első, úttörő alkalommal vállaljam el,”⁴ – kezdte az előszót id. Komlóssy Arthur városi főjegyző, polgármester-helyettes, a város közéletének jeles alakja.

A tekintetes tanács megbízását oly komolyan vették a mindenkori szerkesztők, hogy ettől kezdve maradéktalanul teljesítették a feladatot és a minden egyes évre szóló önálló kötet a két világégés és a gazdasági világválság közepette is mindig, időben napvilágot látott. Tették ezt folyamatosan, minden évben, 1948-ig (kivéve a háborús idők miatti egyetlen 1944/45. évre szóló, vékonyka, összevont kötetet).

Az első irányító-szerkesztő a DKK céljául azt tűzte ki, hogy „a nemes város közel 350 éves nyomdája kiadásában megjelenő naptár református szellemben legyen szerkesztve, Debrecen régibb és újabb történetéhez, kultúrájához, ipari, kereskedelmi és gazdasági fejlődéséhez s közügyeinek ismertetéséhez a megbízható adatoknak időszaki tárháza legyen.”⁵ „A DKK hivatása annak biztosítása, hogy a ma és a tegnap történelmi kapcsolatának tudata el ne homályosodjék az elmékben, hanem értse meg mindenki, hogy azt az immár 100.000 lelket számláló nagy magyar várost, mely már negyedfélszázad esztendővel ezelőtt a 'magyarság lámpása' nevet kapta, a mélyen gyökerező tradíciók különleges hivatás betöltésére kötelezik” – írja később a neves szerkesztő, Zoltai Lajos.⁶

A naptár a polgárságnak készült, – „erősen magyar és protestáns szellemben”⁷ – de a hagyományok szerint követve azt az elvet, hogy politikai eseményekről nem vesz tudomást. A kalendárium olvasóit, vásárlóit megosztotta

³ A városi nyomda 1861–1901-ig teljes egészében átadta kalendárium-kiadási és értékesítési tevékenységét az élelmes könyvárusból lett konkurens nyomdatulajdonosnak, Telegdi Kovács Lajosnak, aki uralkodói engedéllyel maga létesített nyomdaüzemet a városi nyomda mellett – írja tanulmányában Jakucs István: A csízió és a kalendárium története, különös tekintettel a debreceni régi naptárakra. = A Debreceni Déri Múzeum évkönyve 1962–1964. 203–215.

⁴ DKK. 1901. 19-20.

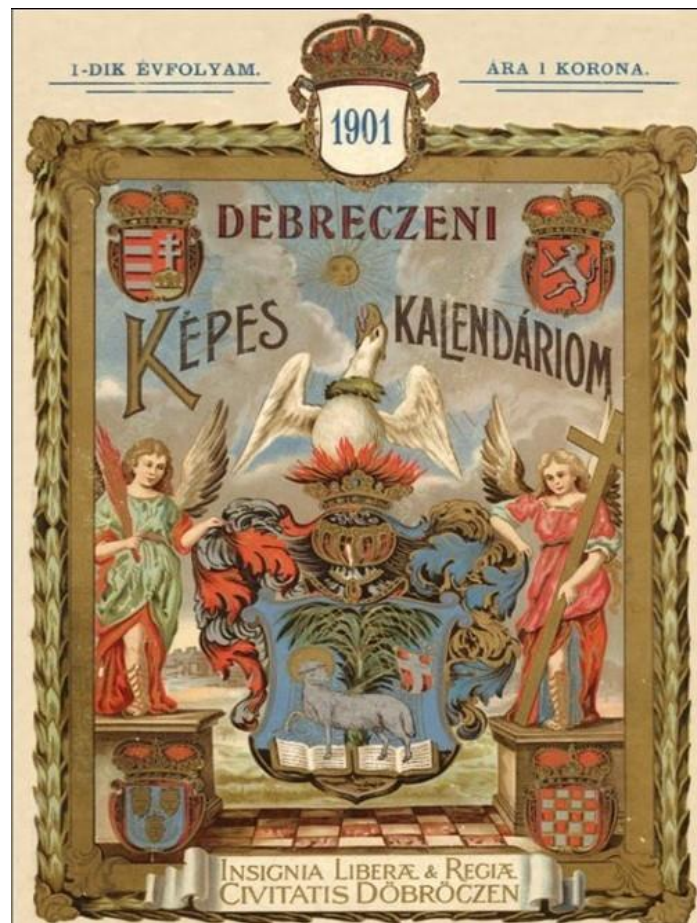
⁵ Vecsey Imre: Előszó = DKK. 1910. 17.

⁶ Zoltai Lajos: Olvasóinkhoz = DKK. 1914. 17.

⁷ id. Komlóssy Arthur: Előszó = DKK. 1903. 20.

a napi politika, sőt a városi politika is (lám, nincs új a nap alatt), így a DKK mindenkori szerkesztője igyekezett kerülni az olvasókat a kalendáriumtól esetleg elidegenítő, úgynevezett „kényes témákat”. A múlt emlékét ápolta, a jelenből csak azt közvetítette, ami ellenérzést egyik oldalon sem váltott ki. A DKK közel félszázados fennállása során jelentékeny kulturális missziót töltött be, határozottan tudományos és hely- és kortörténeti jelentőségű kiadvány volt.

A vállalkozás igen jól sikerült. Az első évfolyam az utolsó példányig elkelt, annyira megkedvelte a naptárt a közönség már az indulás évében. Ez indította a nyomdát arra, hogy a második évfolyamot kétszeres példányszámban (3000) jelentesse meg. A terjedelem is bővült és tartalma gazdagabb, értékesebb lett.



A DKK igen szép kiállításban, nagy alakban (18x26 cm.) kemény kötésben jelent meg. Fedőlapját Debrecen városának az 1693. április 11-én Bécsben ki-

állított diploma alapján megfestett királyok, fejedelmek által kibővített címere díszíti, többszínnyomásban.⁸ Gondot okozott a nyomdának, hogy mi legyen a címer felső girlandja középső részében levő kétfejű sassal. Ezt a DKK címlapjára nyomtatni képtelenség lett volna, hiszen az erősen függetlenségi érzelmű és az osztrák hatalmat gyűlölő közönség egyenesen elriadt és elfordult volna tőle.

Szellemesen oldották meg a problémát: a kétfejű sas helyére nyomtatták a DKK évszámát úgy, hogy az idegen felségjelből nem látszott semmi. A címer alatt latin nyelvű felirat olvasható: „*Insignia Liberae & Regiae Civitatis Debreczen*” (Debrecen szabad és királyi város címere). A kalendárium példányonkénti ára 1 korona volt és annyi is maradt az első világháborút követő inflációs időkig.

A DKK kezdettől fogva mellőzte a szerkesztők megnevezését az olvasóközönség előtt, csak a 25. évfolyamban, a jubileumra tekintettel, az első 24 évet összegezõ részben közlik nevüket. Az 1925. évet követõ kötetek szerkesztõire kutatásaim során különbözõ dokumentumokban sikerült rábukkannom. A teljes névsor a következõ:

1901–1903: id. Komlóssy Arthur
1904–1911: Vecsey Imre fõjegyzõ
1912–1924: Zoltai Lajos
1925–1928: Szatmáry Zoltán
1929–1931: Zoltai Lajos
1932–1936: Ecsedy István
1937–1938: Zoltai Lajos
1939–1948: Sõregi János

A DKK legkiválóbb szerkesztõje a jeles debreceni történetíró tudós, Zoltai Lajos volt, akire 1912-tõl bízták a kiadvány szerkesztését. Ettõl kezdõdõen az évkönyv az õ vezetésével és írásai révén magas színvonalú helytörténeti, néprajzi antológiává fejlõdött. Debrecen történetének legkülönbözõbb idõszakairól és kérdéseirõl írott ragyogó tanulmányai sorra jelentek meg itt: szám szerint 78 tanulmány, több mint 600 oldal. Mûvei felölelik a háztartást, a táplálkozást, az építészettörténetet, a temetõi mûvészetet, az ötvösmûveket, a könyvnyomdászatot, a könyv- és mûgyûjtést, az egészségügyet, a régi lakóházak külsejét és belsejét, az iskoláztatást és a polgári krónikáírást is. A korabeli eseményekrõl szóló beszámolói szinte hézagpótlóak a város történetét kutató szakemberek számára. Hihetetlen sokoldalúsága nem tette felszínessé, fantasztikus szorgalma és kutatási kedve révén fontos eredményeket tudott és tud ma is nyújtani a szaktudományoknak és a történelemkedvelõ olvasóknak

⁸ A város címerérõl heraldikai tanulmányt Zoltai Lajos írt a DKK. 1903-as kötetében. (21–29.)

egyaránt. A DKK a helyi kutatók számára ma már helytörténeti klasszikusnak számít!

A DKK 1949. évi kötete is nagyjából elkészült Sőregi János⁹ szerkesztésében, sőt egy része nyomdába került és egyik-másik cikkről már kefelenyomatok is készültek, amikor a naptár kiadását a város akkori vezetősége beszüntette. E meg nem jelent naptár kéziratát és a vele kapcsolatos levelezés anyagát az Egyetemi Könyvtár 1958-ban 500 forintért megvásárolta a szerkesztőtől és a kézirat-gyarpodási naplóban a 4/1958. szám alatt nyilvántartásba vette. Könyvtári jelzete: Ms 13/39.

A kéziratok használatának jogi vonatkozásait 1958. május 28-án kölcsönös megegyezés alapján rögzítették Csúry István,¹⁰ a könyvtár igazgatójának jóváhagyásával, amelyet Sőregi János 1969. november 12-én Lengyel Imre és Korompai Gáborné dr. főkönyvtárosok előtt szóban is megerősített. E megállapodás 4. pontja kimondja, hogy az egyetemi könyvtár jogosult arra, hogy belső könyvtartudományi munkálataihoz egyes sajtótörténeti, bibliográfiai adatokat szükség szerint a tudományos etika követelményeinek megfelelően felhasználjon és közreadjon.¹¹ Kérésünkkel felkerestük a család életben lévő örököseit, akik örömmel adták hozzájárulásukat ahhoz, hogy ez a dolgozat létrejöhessen!

Korompai Gáborné főkönyvtáros kollégától már 1982-ben tudomást szereztem erről az 1949-es „Sőregi-kéziratról”, amikor a doktori disszertációm témaként a DKK helytörténeti írásaival behatóbban kezdtem el foglalkozni.¹² Akkor nem került sor ennek a hagyatéknak a feldolgozására, de elérkezettnek láttam az időt, hogy helyrehozzam ezt a mulasztást: nagy hiba, hogy e különleges kiadvány utolsó, kiadatlan példányának tervezete eddig elkerülte a debreceni helytörténet-kutatás érdeklődését. Kimondhatatlanul érdekes és izgalmas volt számomra, hogy módom volt meglesni a műhelytitkokat, hogy betekinthessem a módszerbe, hogyan és miként állt össze kerek egészé egy ilyen reprezentatív évkönyv. Nyilván, a megelőző években is ugyanilyen levelezési, szervezési, szerkesztési folyamatok játszódtak le, míg a korabeli olvasók kezükbe vehették az újabb és újabb köteteket. A Szerkesztő pontosan dokumentálta az eredeti, személyes hangvétellű (szinte minden megszólítás: Kedves Barátom!) kézírásos felkérő leveleinek másolataival, hogy milyen témában kiket kért fel a DKK-ba készítendő cikkek megírására. A megszólítottak sorából nyilvánvaló, hogy

⁹ Sőregi János: történész, muzeológus. (Kiscigánd, 1892. dec. 25. – Debrecen, 1982. ápr. 13.)

¹⁰ Csúry István: egyetemi könyvtári igazgató (Mikola, 1921. júl. 2. - Debrecen, 1980. dec. 3.)

¹¹ Korompai Gáborné: Sőregi János hagyatéka a Debreceni Egyetem Könyvtárának kéziratgyűjteményében = Debreceni Déry Múzeum Évkönyve, 2007. 259–262.

¹² Tárczyné Mányi Sarolta: A Debreceni Képes Kalendáriom 1901–1918: Bölcsészdoktori disszertáció. Budapest, 1984. 246, XVI.

mennyire számon tartotta azokat a – hozzá korban közelálló – alkotókat, barátokat, akikkel élete folyamán már korábban is munkakapcsolatban volt, vagy lehetett!

Mivel nem a kéziratköteg kiadása a feladatom, természetesen nem közlöm a Sőregi János által összeállított DKK kéziratban maradt utolsó kötetének minden egyes lapját, csak érdeklődést felkeltő ízelítőt adhatok belőle. Dolgozatom megírásának a célja az volt, hogy a kéziratban maradt 1949-es Debreczeni Képes Kalendárium feledésbe merült értékeit, a közreműködő jeles szerzők írásait és a szerkesztő pótolhatatlan műhelymunkájának tetten érhető jelenlétét átmentssem a nyilvánosságnak, felkeltve ezzel a kutatók figyelmét a kéziratköteg tüzetesebb tanulmányozásához.

A kézirat-köteg tartalmát Módis László¹³ gépírásos anyaga alapján ismertetem:

*Sőregi János (szerk.): Debreczeni Képes Kalendárium 1949
Levelezés és cikkek. - Köteg*

Tartalma:

1. Városi nyomda levele. A Naptár rövidebb és olcsóbb legyen.
2. Magoss Györgyről szerkesztői feljegyzések és Révész Imre gyászbeszéde a Debr. Prot. Lapból
3. TOROCZKAI Oswald: Dienes János (arcképpel). Kézirat, gépelt példány és kefelenyomat.
4. NAGY Sándor: A Kollégium gondnokának és professzorainak jelentése az iskola egyetemleges állapotáról báró Vecsey Miklós királyi biztoshoz 1771. febr. 22-én. Az eredeti latin szövegből ford. Gépelt kézír. És kefelenyomatok.
5. MEDGYESSY Ferenc: A debreceni Petőfi szobor története. Kádár Zoltán egy. m. tanár előszavával. Gépelt kézirat, kefelevonat. Mell. 1 kép, M.F. 2 lev. 1 lapja, Sőregi 1 levél másolata.
6. MAGOSS György cikkhez: életrajza, DÓZSA György megemlékezése, Sőregi 3 levélmás.: Révész I-hez, Dózsa Gy-höz, Csűrös F-hez és Révész Imre eredeti levele.
7. ERDÉLYI Károly: Szarka kapitány. /Kefelenyomat/ és A Debreceni csata c. vers (1849) gépíráásban.
8. HANKISS János: Pukánszky Béla, a debreceni tudományegyetem 1948-49. évi rektora. Gépelt kézirat. 1 arckép.
9. W. SZÜTS ADÉL: Téli hajnal. - Végállomás. (Verse) Gépelt kézirat.
10. VÁLÓCI László: Az atomenergia kérdésének földrajzi összefüggései. Gépelt kézirat, 4 lev.

¹³ Módis László: egyházi író, könyvtáros.(Szatmárnémeti, 1903. dec. 9. – Debrecen, 1972. ápr. 14.)

11. GYÖKÖSSY Endre: Oláh Gábor ismeretlen verse: Bernát Gáspár levele a királyhoz (1904) Gépelt kézirat.
12. GYÖKÖSSY Endre: Hogy születik a vers? És Tessedik szobra szól, valamint Áhitat c. verse gépelt kéziratban. Levéllel.
13. BOLDISÁR Kálmán: Debreczeni kastély. Kézirat. 3 lev.
14. UŐ: Wighkedvű Mihály. Kézirat, 4 levél.
15. Szabó Magda: Szilfán halat. – Vissza az emberig. (Versek) Gépelt kézirat.
16. Gulyás József: Szemere Bertalan, 1849 miniszterelnöke. Kézirat, 1 lev. És levelezés.
17. SŐREGI János: Debreceni krónika 1947. XI. 26 – 1948. XII. 31.
18. Levelek és levélmásolatok. (6 db.)

A Debreczeni Képes Kalendárium sorsa a Szerkesztő levelezése tükrében

A városi nyomdából érkezett 1948. április 6-án kelt levél szerint még nincs veszélyben az új kötet kiadása, a DKK sorsáról a levél a következőket közli:

Dr. Sőregi János múzeumigazgató úrnak

Raktárkönyveink átvizsgálása alkalmával sajnálattal állapítottuk meg, hogy az 1948. évre készült igen nivós centenáriumi Képes Kalendáriumból 1.220 visszamaradt példány van vállalatunknál, mindössze tehát 780 pld. az, amelyet nagy részben ingyen és csak igen csekély részben készpénzért tudunk értékesíteni. A változott viszonyok mellett ilyen formában a Képes Kalendárium előállítására nagy gondot okoz vállalatunknak. Igazgatóságunk a Képes Kalendárium megjelentetését nem kívánja elejteni, tekintettel arra, hogy véleményünk szerint az történelmi fontosságú adatokat tartalmaz Debrecen és a Tiszántúl szempontjából, feltétlenül foglalkoznunk kell azonban azzal a kérdéssel, hogy a Kalendáriumot a lehető legteljesebb mértékben lecsökkentett terjedelemben és kiállításban hozzuk a jövőben forgalomba.

Tisztelettel kérjük tehát a fentiek alapján, szíveskedjék az 1949. évi Képes Kalendárium szerkesztői munkálatainak megkezdésénél figyelemmel lenni arra, hogy a Képes Kalendáriumot 6 ívnél nagyobb terjedelemben kiadni nem tudjuk. A másik fontos szempont az, hogy a rajzok és a klisék készítésétől szintén kénytelenek vagyunk eltekinteni, tekintettel azok óriási költségeire. Nem zárkozunk el természetesen az elől, hogy városunk 2-3 vezetőjének fényképét le ne közöljük, ezen kívül azonban semmiféle illusztrációt a Kalendáriumban hozni nem tudunk.

Kérjük Igazgató Urat, hogy ezen kényszerű intézkedéseket a Kalendárium szerkesztői munkálatainál szíveskedjék már most figyelembe venni és velünk együtt arra törekedni, hogy a lecsökkentett kiállítású és terjedelmű naptárt más naptárakhoz hasonló árban tudjuk kihozni, hogy vállalatunkra nézve a Kalendárium kiadás minden évben ne járjon súlyos veszteséggel.

Sorainkban foglaltak szíves tudomásulvételét kérve, vagyunk mindenkor Igazgató úr iránt kiváló tisztelettel

*Debrecen város és a Tiszántúli
református egyházkerület könyvnyomdavállalata
(hosszú bélyegző) (nehezen olvasható kézjegy)¹⁴*

(Dohogó széljegyzet Sőregi ceruzás kézírásával: „*Mindig reprezentációs kiadvány volt, nem hozomra nyomták! Le kellene számolni, igaz-e? Vidéken semmi reklámot v. propagandát nem csinálnak, az egyházak, iskolák mindenütt megvennék, papok és tanítók szintén.*”)

Ekkor tehát még volt remény a kiadásra, bár kevés illusztrációval, igen csak megkurtított terjedelemben. A szomorú végkifejlet még nem érkezett el, de a várható jövődjő jelei már egyértelműen ott lógtak a levegőben!

1948. szeptember 12-én Juhász Géza¹⁵ egyetemi professzornak a következőket írja levelében a szerkesztő:

Kedves Barátom!

A Debreczeni Képes Kalendáriomot az 1949. évre szűkre szabott terjedelemben megjelentetjük. Nagyon kérlek, légy szíves kötetünket b[ecses] írásoddal ezúttal is megtisztelni. Mivel lépten-nyomon tapasztalom, hogy a debreceniek milyen kevésbé ismerik Sárosy Gyula¹⁶ Ponyvára került Arany Trombitáját, mely 1849-ben a debreceni Városi Nyomdában jelent meg (a lexikonok Pestet írnak, vagy semmit) Kossuth egyenes kívánságára, hálás lennék, ha erről a 100 éves debreceni kiadványról írnál a város közönségének.

A cikk terjedelme 2-3 nyomtatott oldal lehet. Beadásának határideje szept. 15.

Ha más témát választanál, szíveskedjél engem értesíteni.

Előre is hálás köszönettel: tisztelő barátod

Dátum nélküli levélben – bizonyára valamivel később – Gulyás Józsefnek, a Sárospataki Kollégiumi Könyvtár igazgatójának írt soraiban magától a szerkesztő Sőregi Jánostól értesülünk a Debreczeni Képes Kalendáriom megszűnéséről.

¹⁴ A DKK beszüntetése idején Mátyás István volt a nyomda vezetője: 1945. jún. – 1949. márc.-ig.

¹⁵ Juhász Géza: irodalomtörténész, egyetemi tanár, kritikus, költő. (Debrecen, 1894. dec. 20.– Debrecen, 1968. júl. 13.)

¹⁶ Sárosy Gyula: Kossuth kormánybiztosa. (Borossebes, 1816. febr. 12. – Pest, 1861. nov. 16.) A Ponyvára került *Arany Trombita* c. költeménye a szabadságharc verses krónikája.

Kedves Barátom!

Mivel úgy látom, hogy a Debr. Képes Kal. 1949. évfolyama részére kétfoldos írásod is van nálam, értesítelek, hogy a vidéki Kalendáriumok megjelentetését beszüntették s így 1949-re tervezett kötetünk elmarad. Becses kézírataid tehát rendelkezésedre állanak, de szívesen őrizzük ezután is az esetleges más helyen való közlés végett.

A kéziratkötegekben található nyomdai kefelenyomatok is azt bizonyítják, hogy már elkezdődtek az új kötet nyomdai munkálatai, amikor leállították a kiadását. Ennek oka feltehetően politikai döntés lehetett, mivel 1948 a „fordulat éve” a magyar politikában. Akkor talán már nem volt olyan kívánatos kiadvány az „erősen protestáns” szellemben szerkesztett Kalendárium: valószínűleg a politikai változás söpörte el az ilyen jellegű kiadványokat.

Bár tulajdonképpen hasznunkra vált ez a veszteség! Ha megjelenhetett volna az 1949-es kötet, eltűnt volna az összes, a kötet anyagának összegyűjtése érdekében létrejött levelezés, nem tudtunk volna bepillantani a szerkesztőnek a DKK érdekében végzett műhelymunkájába, ami pedig igen embert próbáló, nehéz feladat lehetett.

Ezek után áttekintésképpen időzzünk el néhány tematikusan csoportosított írásnál!

KÖZÉLET

egri Magoss György elhalt 1947 december 21-én.¹⁷ Cikket írni róla 1949-ben! Vásáry István a cikk írását nem vállalta. Javasolta Csűrös Ferencet, Boldisár Kálmánt. Valamelyik felkérendő. Révész püspök gyászbeszédét megígérte, ami megjelent a Debr. Protestáns Lapban 1948. január 1-én.¹⁸ [A szerkesztő az értesítést tévesen gyászbeszédnek titulálta, ugyanis a lapnak ebben a számában a nekrológon kívül máshol nem esik szó az elhunytól.]

¹⁷ A nekrológot közlő aktuális Debreceni Protestáns Lapból átemelt Sőregi-feljegyzés kétségtelenné teszi, hogy egyes forgalomban lévő lexikonok helytelenül közlik Magoss György elhalálzásának dátumát! [Tévesen 1949. dec. 31-et írnak!]

¹⁸ Vásáry István: polgármester (Debrecen, 1887. jan. 29. – Debrecen, 1955. aug. 25.); Csűrös Ferenc: irodalomtörténész, tanár, szerkesztő, kultúr tanácsnok. (Újvidék, 1878. jan. 17. – Debrecen, 1957); Boldisár Kálmán: író, közíró. (Debrecen, 1869. nov. 15. – ?; Révész Imre: egyháztörténész, református püspök. (Pápa, 1889. jún. 30. – Debrecen, 1967. febr. 27.)

Az írásra felkérő levelek másolata:

Csürös Ferenc ny. tanácsnok úrnak, Hajdúszoboszló, Fogtői u. 16/b.

Kedves Tanácsnok Ur!

Tisztelettel felkérem, szíveskedjék a Debr. Képes Kalendárium 1949. évi kötete részére a megboldogult Magoss György nyug. polgármester rövid életrajzát összeállítani. Mivel leközzöljük azt a szép emlékbeszédet is, amelyet a temetéskor Révész püspök úr mondott, szíveskedjék az életrajz elkészítését ehhez a körülményhez alkalmazni. A cikk terjedelme képpel együtt két nyomtatott oldal lehet. A gépirat szept. 1-ig küldendő be. Nagyon hálás volnék, ha egy jó fényképet is kaphatnék a megboldogult utóbbi éveiből.

Amennyiben kérelmem teljesítésének bármi akadálya volna, szíveskedjék rövidesen értesíteni. Előre is hálás köszönettel és tisztelettel: szerkesztő

*

Révész Imre püspök úrnak, Helyben

Főtiszteletű Uram!

Tisztelettel kérek, légy szíves a Debr. Kép. Kalend. 1949. évi kötet számára felajánlott megemlékezésemet néhai Magoss Györgyről elküldeni.

Ha ezen felül volna még számunkra valamely más közlemény is, talán éppen szabadságharcra vonatkozásban, vagy az elnyomatás küzdelmes éveiről, nagy hálával és köszönettel vennénk. A kéziratok beküldésének határideje szept. 15.

Előre is hálás köszönettel, és tisztelettel: szerkesztő

Idecsatolva található Révész püspök kézzel írott válaszlevele:

Kedves Barátom!

Itt küldöm szeretettel a Magoss Györgyről elmondott emlékbeszédemet. Köszönöm, hogy közlöd, mert lélekből csináltam, és azt hiszem, erről a kivételesen nagyszabású emberről pro hic et nunc nem igen lesz több megemlékezés. Életrajzi adatait légy jó vagy az írásom alá teendő jegyzetbe, vagy a Krónika – sorozatban külön összeállítani, hogy azok is megörökítődjenek; én ugyanis életrajzára egyáltalán nem terjeszkedtem ki.

Arcképéhez bizonyosan vannak a nyomdának chlisé-i, de érdemes volna a Vadászakban őrzött két nagyszerű pipás vadászportréja közül kijelölni valamelyiket. Dózsa György¹⁹ meg tudná szerezni. Dózsa György igen kedves és színes apróságokat olvasott fel ugyanazon alkalommal az öregúrról. Azok is megérdemelnék a Kalendáriumban való közlést, esetleg némi módosítással.

Tisztelő igaz barátod: Révész Imre

¹⁹ Dózsa Görög: nyomdavezető (1927. júl.13. – 1939. szept. 30. -ig.a Vadásztársulat titkára).

A kéziratok között található egy géppel írott, tollal javított életrajzi feljegyzés Magoss György ny. polgármesterről, amelynek szerzősége ugyan nincs jelölve, de a szerkesztő levelezéséből tudjuk, hogy ő Vásáry István javaslatára Csűrös Ferencet kérte fel annak összeállítására, mivel Révész püspök emlékbeszédének kísérő levelében megjegyezte, hogy *életrajzára egyáltalán nem terjeszkedett ki*. Tehát ez lett volna az emlékbeszéd életrajzi kiegészítése.

Újabb levél a szerkesztőtől a megemlékezés ügyében:

Dózsa György ny. igazgató úrnak H[elyben] Szentanna u. 10-12.

Kedves Barátom!

A Püspök úr említette, hogy néhai Magoss György polgármesterről igen kedves és színes apróságokat olvastál fel a Vadásztársulat márc. 29-iki közgyűlésén. Légy szíves felolvasásodat a Kép. Kalend. 1949. évi kötete részére átengedni. Ugyszintén megkérlek, légy szíves a Vadászlakban őrzött arcképek legjobbját klisírozás végett kikölcsönözni vagy ha ez nem lehetséges vagy körülményes volna, úgy egy jó fényképet nekem szerezni utóbbi éveiből.

*Szíves fáradozásodat előre is hálásan köszönöm. Tisztelő barátod:
szerkesztő*

A felkérésre megérkezett Dózsa György „kedves és színes” írása. [A magát „Ludasi Vadászkülönítmény”-nek nevező baráti társasággal megesezt történetek kívülálló számára nem különösebben érdekesek.]

A szerkesztő az anyaghoz csatolta még azt a nagy valószínűséggel Révész püspök tollából származó – bár szerzőt fel nem tüntető –, megkülönböztetett figyelemmel írott, meleg hangú, egrü Magoss György életét, munkásságát méltató értesítés másolatát is, mely a Debreceni Protestáns Lap *HALOTTAINK* c. rovatában 1948. január 1-én jelent meg.²⁰

Így, ennyi szerteágazó, fárasztó szervezkedés, levelezés után sikerült „összehozni” egyetlen személyről szóló megemlékezést!

1948. június 15-én a Debreceni Egyetem utolsó, demokratikusan megválasztott rektora az 1948/49-es tanévre Pukánszky Béla²¹ lett. Ebből az alka-

²⁰ A Debreceni Protestáns Lap 1948 december 15-ei számában sikerült rábukkanni a Révész püspök tollából származó emlékbeszédre, mely *Magoss György, a szabad ember* címmel jelent meg. Az írás alcíme: *A debreceni Vadásztársulat 1948. március 29-én, a nagycserei vadászlakban tartott rendkívüli ünnepi közgyűlésen elhangzott megemlékezés*. A szerző * jellel utal a lapalji jegyzetre, melyben a következőket írja: *Ezt a megemlékezést egy világi természetű debreceni helyi időszaki kiadványba szántam, de ez időközben megszűnt*. Egészen nyilvánvaló, hogy a DKK megszűnte után a szerkesztőtől visszakért emlékbeszéd szövegéről van szó.

²¹ Pukánszky Béla: irodalomtörténész, egyetemi tanár. (Pozsony, 1895. dec. 22. – Budapest, 1950. okt. 2.) Fontosabb művei: Herder hazánkban (1918), A Német Irodalom

lomból a Szerkesztő Hankiss János²² professzort kérte fel, hogy híven az eddigi hagyományokhoz, az új rektorról rövid életrajzot és tudományos munkásságát felölelő méltatást írjon a Kalendárium számára.

(Fotó Pukánszky Béláról a kéziratkötegben)

KÉPZŐMŰVÉSZET

A téma előkészítésében különösen érdekes helyet foglal el Sőregi János Medgyessy Ferenc²³ szobrászművésszel folytatott levelezése a debreceni Petőfi szoborral kapcsolatosan.

KEDVES BARÁTOM!

A Debreczeni Képes Kalendárium 1949-es kötetében szeretném ismertetni a Debrecenben felállított Petőfi-szobrot. Még nem találtam meg azt a legmegfelelőbb férfit, aki legilletékesebb volna a cikk megírására. Addig is felkérlek, légy olyan szíves a szobor történetének legfontosabb adatait a rendelkezésemre bocsátani. Te tudod legjobban, mikor indult el a szobor megalkotásának ügye, hogy indult el, ki volt a mozzatója, ki adta rá a pénzt, milyen nehézségek merültek fel a szervezés ideje alatt stb. Úgyszintén nagyon érdekelné a publikumot, hogy Neked mint mesternek milyen élményeid vannak idevonatkozólag, milyen felfogási szellem irányított a megalkotásban, Te magad milyen szemmel nézed a saját szobrot stb. stb.

Mivel a már felállított és elég magasan álló szoborról egy jó fényképfelvételt készíteni elég körülményes, nagyon hálás volnék, ha a rendelkezésedre álló fényképek közül a legmegfelelőbbet kikölcsönöznéd klisírozás végett.

Azt is megköszönném Neked, ha megírnád, hogy ki volna a legilletékesebb a szobrot ismertető cikk megírására. Esetleg ott Budapesten jobban akadna valaki, mint itt Debrecenben. Fontos az, hogy hozzáértő műtörténész legyen.

*Szíves fáradozásodat előre is hálásan köszöni
tisztelő öreg barátod*

Kis Tükre (1925), A Magyarországi Német Irodalom. – Felesége, Pukánszky Kádár Jolán is egyetemi m. tanár és a magyar színháztörténet legkiválóbb művelője.

²² Hankiss János: irodalomtörténész, író, szerkesztő, könyvtáros, egyetemi tanár. (Bp. 1893. szept. 21. - Budapest. 1959. ápr. 28.)

²³ Medgyessy Ferenc: szobrászművész. (Debrecen, 1881. jan. 10. – Budapest, 1958. júl. 20.) 1930-ban kapott megbízást a Déri Múzeum előtti park négy nagy, a különböző tudományokat jelképező bronzszobrainak az elkészítésére. A levelezésből csak ízelítőt közlök, mert tudomásom szerint a kézirat a Déri Múzeum Évkönyve részére feldolgozás alatt áll. Nyilván abban a közlésben az összes levél és Medgyessy szövege is teljes terjedelmében olvasható lesz!

Medgyessy Ferenc két levelet is írt a szerkesztő felkérésére válaszolva, a másodikkal együtt már küldte a Petőfi-szobor történetéről írt szövegét is. (Külön öröm kézbe venni e leveleket, mert a mester férfiasan kemény, szálkás betűkkel, de jól olvasható kézírással írta őket.) A levelek stílusából világosan kivehető, hogy a Szerkesztő és a szobrász igen jó baráti kapcsolatot tartott fenn.

Részlet az első levélből:

Kedves János

Örömmel vettem kedves felszólításodat. Kimerítően megadok minden adatot a Petőfi-re vonatkozólag. Biztos, hogy nem lesz érdektelen az a sok lendítő, másrészt meg elakasztó esemény, amelyek között mégis oda került a szobor, ahova került. Ezeket én rövidesen leírom.

Kádár Zoltán²⁴ műtörténész, depr.i egyet. m. tanárra gondolnék – jelenleg még itt van Budapesten – aki, ha kell, megfejelné, mezbe ölténé az én írásomat.

A fényképezéssel bajok vannak. Berzéki S. küldött felvételeket. Egyik rosszabb, mint a másik.

Addig is szívből üdvözöl, ölel

Medgyessy Feri

Bpest, 948. IX/15.

A második levél egy héttel későbbre datálódik:

Kedves János

Itt küldöm a szöveget. Nem tudom, így gondoltad-e. Az adatokat én magam foglaltam keretbe, mert hát ki tudott volna olyan közelről belelátni a lényegbe, mint én magam. Tehát így oldottuk meg Kádár Zoltánnal a kérdést, hogy ő írja a szöveghez a bevezetést, mert beleszólni a kialakulás fejlődésébe sem ő, sem más nem illetékes. Hanem most már, hogy áll a szobor, most már szétszedheti, taglózhatja ki-ki a tetszése szerint. [...]

Légy szíves, majd írd meg, jó-e a cikk. Nem hosszú-e nagyon? Tud-e Berzéki jó felvételt is készíteni?

Szeretettel üdvözöl

Medgyessy Feri

Bp. 948. IX/22.

A cikk kitűnő, minden körülményre kiterjedő, nagyon is jól sikerült. Városunk kiváló szülöttje, a Kossuth-díjas, európai hírű szobrászművész azon kívül, hogy Debrecenben méltó szobrot állított a szabadságharc centenáriumán Petőfi Sándornak, ezen írásával bizonyította, hogy nemcsak a keze alatt életre

²⁴ Kádár Zoltán: művészettörténész, egyetemi m. tanár. (Sepsiszentgyörgy, 1915. júl. 24. – Budapest, 2003. márc. 14.)

kelő anyagnak, hanem a szavak formálásának is értő mestere. Ez a beszámoló lebilincselően izgalmas olvasmány, mely lendületes fordulataival, ízes humorával, igen életszerűen adja vissza a szobor megalkotásának korántsem eseménytelen történetét.

Sőregi a Debrecenből Budapestre elszármazott képzőművészt, Toroczkaik Oszvaldot kérte fel, hogy mutassa be Dienes János festőművészt a Kalendárium olvasóinak.²⁵ Nagyon jó érzéssel történt a felkérés, mivel a két művészt a legbizalmasabb barátság kötötte össze. Így aztán őszinte, baráti, művészi féltékenység nélküli, igen elismerő hangvételű lett az írás.

Toroczkaik a Dienes méltató cikkhez mellékelte levelében írja a szerkesztőnek:

„Örülök, hogy tul vagyok ezen is, mert majdnem birhatatlan munkám mellett alig jut annyi időm, hogy lélekzetet vegyek. Ezt a mai napot is festésre szántam és sóvárogva nézem az állványomon árvuló vásznat. Na, majd máskor, így tolódik minden addig, míg el nem késünk majd mindennel.”

(Fotó Dienes Jánosról a kézirat kötegben)

MŰVELŐDÉSÜGY

A Debreczeni Képes Kalendárium tervezett kötetéből sem maradhatott ki gyakori szereplője, a Debreceni Református Kollégium. Sőregi megkérdezte Nagy Sándor²⁶ kollégiumi vallástanártól, hogy nem volna-e valami a tarsolyában a DKK számára? Természetesen volt. Tartalmában és terjedelmében is igen jelentős, komoly munka, igazi csemege a kutatóknak, melyet eredeti latin szövegből ő fordított le.

A tanulmány témája: *A Kollégium gondnokának és professzorainak jelentése az iskola egyetemleges állapotáról Báró Vecsey Miklós királyi biztoshoz 1771. febr. 22-én*

„Tekintetes báró, főispán, királyi adminisztrátor és biztos úr, nekünk legkegyesebb urunk!

Méltóztatott tekintetes uraságnak f. év febr. 7-én velünk kegyesen közölni, hogy tekintetes uraságotat a melléklet szerint az alábbiakról tájékoztassuk:

- 1. Mi a helyzete az iskolának?*
- 2. Milyen alapítványi tőkék vannak, s ezek kiktől származnak?*

²⁵ Toroczkaik Oszvald: festőművész. (Brassó, 1884. júl. 20. – Budapest, 1951. okt. 27.) A Műpártoló Egyesület legjelentősebb egyénisége. Festett, grafikát készített, iparművészettel és belső építészettel, díszítő festészettel, restaurálással, kiállítás-rendezéssel foglalkozott, tanított is, szenvedélyes szervezői munkássága tette debreceni működését nevezetessé.; Dienes János: festőművész, grafikus. (Abaújbakta, 1884. júl. 22. – Debrecen, 1962. okt. 3.)

²⁶ Nagy Sándor: író, levéltáros, vallástanár. (Hajdúhadház, 1886. okt. 13. - Debrecen, 1965. máj. 16.)

3. *Hogy vannak elhelyezve,*
4. *Kik használják,*
5. *Milyen körülmények között gyűltek össze?*

Az igen aprólékos jelentés kiterjed a Kollégium 1771. évi működésének és gazdálkodásának teljes egészére: a professzorok és nevelők kötelezettségére, járandóságára, a tanítás rendjére, a tanulók ruházatára, étkezésére, tantárgyakra, a bentlakó és városban lakó tanulók napirendjére, kötelességére, a fizető és eltartott tanulók helyzetére. Felsorolja a Kollégium kegyes jötevőit, adományait, mindenféle jótéteményeiket. Név szerinti listába foglalja az adományozók nevét, az adományok összegét, kisebb adományokat, végrendeleti hagyatékot is.

A tervezett kalendárium újszerű kezdeményezéssel is kísérletezne. Az a Képes Kalendárium, amely korábban annyira apolitikus volt, oly gondosan került minden politikai témát, 1949-es kötetében az olvasókat személyes morális és politikai állásfoglalásra készítő cikket készült megjelentetni. A szóban forgó írás korának legújabb tudománya, az atomfizika felé készült (legalábbis az ismeretterjesztés szintjén) ablakot nyitni.

Kéziratban ránk maradt Válóczy László debreceni mezőgazdasági középiskolai tanárnak a nyári egyetemi kurzusra készített írása: *Az atomenergia kérdésének földrajzi összefüggései* címmel. Ez a természettudományos írásnak szánt dolgozat érdemében nem, de tudománytörténeti szempontból talán érdekes lehet.

HELYISMERET

Boldisár Kálmán (Dr. Calamus álnéven) két írását adta oda közlésre a kalendáriumnak: az egyik a Debreczeni kastélyról, a másik Wíghkedvű Mihályról szól. Elég nehezen olvasható kézírással készült dolgozat mindkettő. Forrást, felhasznált irodalmat nem közöl, így a két, jelentékeny helytörténeti problémákat felölelő írás stílusa inkább anekdotázónak tűnik, mint pontos és teljességre törekvő kutatómunka eredményének.

A Módis László által összeállított tartalomjegyzék 16. pontjában szereplő cím: Gulyás József: Szemere Bertalan, 1849 miniszterelnöke. Kézirat, 1 lev. és levelezés.

Ennek alapján azt lehetne feltételezni, hogy az 1848/49-es szabadságharc 100. évfordulójára Szemere Bertalan 1849. évi debreceni tartózkodásával kapcsolatos tényeket, feljegyzéseket tartalmazhat – amikor a kormány városunkban ülésezett. [Különbön miért lenne arra érdemes, hogy éppen a DKK közölje?]

De nem erről van szó. Gulyás József, a Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtárának igazgatója írja levelében Sőregi Jánosnak: (a postai levelezőlap bélyegzőjén látható, 1948. júl. 3-i dátummal)

T. Igazgató Úr!

Van egy kiadatlan vers, Szemere Bertalan: Sárospataki növendékek c. 24 énekes verses krónikája az 1848-i pataki diákok hőstetteiről. Nincs pénzünk a kiadására. Nem adnátok ki?

A VI-XXIV. ének maradt meg csak. Vö.: Irod. Tört. Közl. 1919. (29-31. évf.) 217. o. Nincs pénzünk a kiadására.²⁷

A válasz hamarosan megérkezik:

Kedves Barátom!

Szemere Bertalan verses krónikájának kiadását nem vállalhatjuk, ellenben ha írsz róla 1949-es Kalendáriumunkba egy áttekintő ismertetést az érdekesebb részek idézetével, szívesen veszem. A közlemény 5-6 nyomtatott oldal terjedelmű lehet. Beküldésének határideje 1948 aug. 1.

48-as Kalendáriumunk december elején 10 ½ ivnyi terjedelemben megjelenik. Küldetek belőle.

Szíves válaszodat várja: tisztelő barátod

Tehát valóban félreérthető a cím, mert egyáltalán nem debreceni vonatkozások merülnek fel Szemere Bertalannal kapcsolatban.

SZÉPIRODALOM

A tervezett kötetben a szépirodalmat a költészet képviselte volna.

1948. október 10-i dátummal, postai levélborítékban, kézzel írott néhány sor kíséretében az alig 30 éves Szobotka Tiborné Szabó Magdától – aki akkor Budapesten a Kultuszminisztériumban minisztériumi titkárként dolgozott – két vers érkezett a szerkesztőségbe *Vissza az emberig* és a *Szilfán halat* címmel. (Az utóbbi erős debreceni vonatkozásokkal.)

Kedves Igazgató Ur, íme kicsit késtem, de nem jutottam hozzá.

Kérem, küldjön nekem korrektúrárt. Szívesen köszöntöm, Szabó Magda²⁸

²⁷ Szemere Bertalan két ízben is pataki diák volt: 1820–22 és 1827–32 között tanult a „bodrogszparti Athénben”. Ifjúsága emlékei erős benyomással voltak rá egész életén keresztül. Még száműzetése alatt is visszagondolt diákéveire. Sárospataki növendékek című, kéziratban maradt krónikás versét 1857 szeptembere és decembere közt írta. Ez a kézirat sokáig bolyongott. A Nemzeti Múzeum kéziratárából került elő, Q...Hung, 2296 jelzéssel, a Lombok és tövissek c. kéziratcsomóban. Sajnos továbbra is csonkán áll rendelkezésünkre. Sok ismert és nem ismert nevű volt pataki diákról szólnak a versek. Bennünket elsősorban a szerző személye érdekel, mert önmagáról és tetteiről is nyilatkozik – írja levelében a sárospataki könyvtárigazgató.

²⁸ Szabó Magda: költő, író, műfordító. (Debrecen, 1917. okt. 5. – Kerepes, 2007. nov. 19.) Mindkét vers nyomtatásban először a *Vissza az emberig* c. kötetben jelent meg (Bp. Egyet. Nyomda, 1949.) A *Szilfán halat* c. versben az 1944. június 2-i Debrecenért amerikai légi terrortámadásra emlékezik.

Érdekes története van Oláh Gábor²⁹ addig ismeretlen, Gyökössy Endre közvetítésével fennmaradt, *Bernát Gáspár levele a királyhoz* című versének, melynek előéletét Gyökössy kézzel írott lapszéli feljegyzéséből ismerhetjük meg. (Az 1948-as kötetből maradt ki és Sőregi itt szerette volna közzétenni.)³⁰

Gyökössy Endre³¹ két saját verssel is jelentkezett: *Áhitat* és a *Tessedik szobra szól* című költeményekkel. Az utóbbi vers megszületésének történetét színes, érdekes írásban mellékeli a költő, a *Hogyan születik a vers* című írásában.

W. Szüts Adél, aki városi irodatiszt volt a közművelődési ügyosztályon, *Téli hajnal* és *Végállomás* című verseit adta volna közre a DKK-ban.

ESEMÉNYNAPTÁR

Bár a szokásos, Debrecen város és Hajdú vármegye jelentős információs értékű címtára még nem készült el, Sőregi János végtelen aprólékos munkával elkészítette az adatokban igen gazdag eseménynaptárt: *Mi történt Debrecenben 1947. november 26-tól 1948. december 31-ig?* (Fontosabb helyi, továbbá Debrecen életére is kiható országos és világesemények időrendi felsorolása.)

Ez a kronológia azért is ilyen tüzetes, mert az aktuális történelmi események és a jubileumi ünnepek, megemlékezések jelentősen felduzzasztották. (1947 utolsó hónapjára 32 eseményt jegyzett fel, 1948-ban 273 említésre méltó adatot, újszerű tényt rögzített, felhasználva a helyi sajtót is). A későbbi kutatók számára ez az eseménynaptár adatgazdagságával pótolhatatlan forrásértékű iránytű a magyar társadalmi és politikai élet eme átmeneti időszakának áttekintésében.

²⁹ Oláh Gábor: író, költő, műfordító, irodalomtörténész. (Debrecen, 1881. jan. 17. – Debrecen, 1941. jún. 23.) A vers egy 55 esztendő békétlen, Bécs-ellenes magyar férfi siráma a „jó királyhoz” a történelmünkön átvonuló szenvedések és megaláztatások miatt.

³⁰ A széljegyzet így szól: „Ez a vers az „Új Bokrétá”-ba nem kerülhetett bele 1904-ben. Azóta sem jelent meg a vers. Elkallódott. Szerencsére Szarka Lajos dr., újpesti ügyvéd megőrizte. Szarka Lajos Gyökössy Endre jogásztársa volt a debreceni jogakadémia. Mikor 1901/1902-ben Gy. E. a „Debreceni Főiskolai Lapok-at szerkesztette, a lap főmunkatársa Baja Mihály és Szarka Lajos volt. Sz. L... Oláh Gábor versét még 1904-ben megtanulta, úgy megtetszett neki. S 43 évig hordozta a szívében. Most kérésre legépelte és átadta nekem, hogy a «Debreczeni Képes Kalendárium» 1948-as évfolyamában ez a vers hirdesse az 1848-as Nagy Év centenáriuma, hogy O. G. valóban a magyarság halhatatlan költője.”

³¹ Gyökössy Endre: költő, író, ifjúsági író, szerkesztő. (Szeghalom, 1880. nov. 30. – Budapest, 1957, febr. 13.) (A költő felkérést kapott, hogy a Szarvason felállítandó Tessedik Sámuel-szobor avatására írjon verset. Gy. E. e vers megszületésének körülményeit írja le.)

Sőregi János szerkesztői hagyatékában további kézzel írott levelek és levél-másolatok, valamint emlékeztető feljegyzések tanúskodnak arról, hogy sok jó elképzelése csak terv maradt. Erre utalnak a kéziratári kötegben található felkérő levelek, melyekre válasz nincs.

Rőt Sándor vármegyei titkártól Balogh István főispán távozása után az új főispán³² életrajzát is magában foglaló méltatását kéri. Szentpéteri Kun Béla professzor, egyházkerületi főgondnoktól tetszés szerinti témában vár írást. Asztalos Sándor kultúratanácsnoktól Ménes János polgármesterről kér rövid életrajzot és munkásságot is felölelő méltatást. Szabó István³³ egyetemi professzortól az 1849. aug. 2-i debreceni csata 100. évfordulójára kér megemlékezést.

Emlékeztető feljegyzései szerint az 1949-es Kalendáriumba a Szerkesztő írni akart még az Ady-szobáról, a 48-as szobáról, a múzeumi laboratóriumról. Újabb részleteket szándékozott közölni Széll János³⁴ naplójából és közre akarta adni Galgóczi Mihály 48-as honvédtüzér tábori leveleit.

Az 1949-es kötet tervezése közben Sőregi János már terveket sző a következő évre: „1950-re megírandó a naptárunk története, jelentősége. Tartalmazza név- és tárgymutatót 50 évfolyamról. Előszót magam írok.”

1949-ben tehát beszüntették a vidéki kalendáriumok megjelentetését. Pedig Debrecen közéleti, kulturális palettájáról mind a mai napig nagyon hiányzik a Debreczeni Képes Kalendárium, vagy legalább egy ahhoz hasonló, reprezentatív, évkönyvszerű időszaki kiadvány.

Dolgozatommal céloim és feladatomban az volt, hogy a Debreczeni Képes Kalendárium kéziratban maradt 1949-es kötete keletkezés-történetének feldolgozása során megismert, méltatlanul feledésbe merült személyeket: szerzőket és szereplőket, a fáradhatatlanul elvégzett munkafolyamatokat átmentssem és bemutassam a jelen kutatóinak, olvasóinak, hiszen elődeink példája fontos iránytű lehet mai feladataink elvégzéséhez. Kétségtelen, az lenne a legszebb tisztelgés elődeink nagy ívű munkája előtt, ha a sorozat utolsó anyagát – a DKK 1949. évre szánt kötetét – melyet Sőregi János, a Szerkesztő oly fáradságos, szertelgő és gondos munkával előkészített, eredeti formában ki tudnánk nyomtatni. Talán valaha egyszer ez is megvalósulhat...

³² 1948. aug. 26-án Balogh István főispánt állásából felmentették, s helyére Domokos János, a Nemzeti Parasztpárt hajdúmezei titkára került.

³³ Szabó István: történész, egyetemi tanár. (Debrecen, 1898. jún. 30. – Budapest, 1969. febr. 19.) Nevezetes helytörténeti műve: „A szabadságharc fővárosa, Debrecen”

³⁴ Széll János: 48-as honvéd. Az 1848/49-es szabadságharcról írt kéziratának eredeti példányát a Déri Múzeum őrzi. Az 1948-as DKK -ban már voltak részletek a krónikájából, a Szerkesztő az 1949-es kötetben újabb részleteket tervezett közölni.